

Dorota Makowiecka

Przestrzeganie praw nieletnich wychowanków w zakładzie poprawczym

Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea 5, 137-150

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dorota Makowiecka¹

Przestrzeganie praw nieletnich wychowanków w zakładzie poprawczym

Streszczenie: Celem niniejszej pracy jest uzyskanie informacji o stopniu przestrzegania praw wychowanków w zakładzie poprawczym. Problematyka odnosi się do przestrzegania praw nieletnich przez kadre pedagogiczną i pracowników ochrony w zakładzie poprawczym. Nie badano łamania praw nieletniego przez drugiego nieletniego, ponieważ wzięto pod uwagę prawa, które zgodnie z ustawą, są gwarantowane wychowankowi ze strony przedstawicieli zakładu poprawczego.

Słowa kluczowe: nieletni, wychowankowie, zakład poprawczy, resocjalizacja, przestrzeganie praw.

Respecting the rights of juvenile offenders in correction centre's

Summary: The aim of this study is to obtain information about the degree of respecting the rights of juveniles in correction centre's. The issue relates to the rights of juvenile by teaching staff and security personnel at the correction centre's. We have not been investigated violations of the rights of juvenile by another juvenile, because taken into account the rights which, in accordance with the Act, are guaranteed pupil from representatives correction centre's.

Key words: juvenile, offenders, correction centre's, resocialization, compliance with laws.

1. Wstęp

Nieletni skierowani do zakładów poprawczych są osobami, które dopuściły się czynów karalnych, z powodu, których muszą zostać poddani procesowi resocjalizacji. Jednostki te są niedostosowane społecznie na skutek wadliwej socjalizacji. Praca z nieletnimi w zakładach ma eliminować przejawy niedostosowania. Misją zakładu jest izolowanie nieletnich sprawców przestępstw od społeczeństwa oraz, co ważniejsze, resocjalizowanie, czyli świadome i celowe prowadzenie procesów bezpośredniego lub pośredniego oddziaływania na osoby wykolejone w celu przysposobienia ich do pełnienia konstruktywnych ról spo-

¹ Dr Dorota Makowiecka – Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy.

łecznych, w sposób zgodny z społecznymi oczekiwaniami². Nie należy zapominać o niedogodnościach związanych z przebywaniem nieletnich w zakładach. Trudno spodziewać się sukcesów wychowawczych u wychowanków, którzy nie mają zapewnionych przysługujących im praw. Odcinając się od powagi czynów, za których popełnienie tam się znajdują warto zwrócić uwagę na standardy, jakie mają zagwarantowane podczas procesu poprawczego. Stosowanie się do praw, które przysługują wychowankom zakładów poprawczych jest sprawą bardzo ważną. Uczyc nieletnich przestrzegania ogólnych praw obowiązujących w społeczeństwie możemy najlepiej pokazując, że w miejscu takim, jakim jest placówka resocjalizacyjna ich prawa są należycie przestrzegane.

Zakłady poprawcze są specjalnymi placówkami resocjalizacyjnymi dla nieletnich, w których zapewnia się naukę i kształcenie zawodowe, zajęcia kulturalno-oświatowe oraz sportowo-rekreacyjne. Jednostki te, są najsurowszym środkiem - środkiem poprawczym, stosowanym wobec nieletnich. Decyzja sądu o umieszczeniu nieletniego w takiej instytucji następuje wówczas, gdy zastosowane uprzednio środki wychowawcze nie spowodowały oczekiwanych zmian w zachowaniu i postawach lub też ze względu na wysoki stopień demoralizacji zachodzi przypuszczenie, że inne łagodniejsze środki mogą okazać się zawodne³. Głównym celem zakładu poprawczego jest resocjalizacja nieletnich zmierzająca do zmiany ich postaw wobec siebie i innych w kierunku społecznie pożądanym, zapewniającym prawidłowy rozwój osobowości, a zwłaszcza kształtowanie pozytywnych zainteresowań, właściwej hierarchii wartości oraz przestrzegania przyjętych zasad współżycia społecznego. Powyższe zadania zakład poprawczy realizuje przez: nauczanie i wychowanie, kształcenie zawodowe, zagospodarowanie czasu wolnego.

Zgodnie z zaleceniami teorii pedagogicznej zakładowi poprawczemu przypadają następujące zadania szczegółowe: wyeliminowanie czynników, które wywołują zaburzone stany osobowości wychowanka; naprawienie stanów osobowości przez usunięcie jej negatywnych zmian wywołanych wspomnianymi czynnikami; utrwalenie uzyskanych z powyższych dwóch zakresów rezultatów resocjalizacji; zainspirowanie jednostki do samowychowania. Według Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w skład zakładu wchodzi: internat, szkoła (szkoły), warsztaty szkolne (gospodarstwo pomocnicze), zespół diagnostyczno-korekcyjny, oraz inne działy zapewniające realizację zadań zakładu. Dla zapewnienia prawidłowej realizacji zadań zakład powinien posiadać: pomieszczenia mieszkalne oraz higieniczno - sanitarne, sale lekcyjne (pracownie przedmiotowe), środki dydaktyczne, salę gimnastyczną, bibliotekę z czytelnią, pomieszczenia warsztatowe odpowiednie do kierunków prowadzonego szkolenia zawodowego oraz szkolenia kursowego, gabinet lekarski i dentystyczny oraz izbę chorych, izby przejściowe, wyodrębnione pomieszczenie zapewniające przepro-

2 S. Górski, *Metodyka resocjalizacji*, Warszawa 1985, s. 38-39.

3 M. Kuć, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Warszawa 2011, s. 150.

wadzenie obserwacji lub zabiegów higieniczno - sanitarnych), izby izolacyjne, tereny i urządzenia do zajęć rekreacyjnych i sportowych.

2. Przestrzeganie praw nieletnich w zakładzie poprawczym

Opierając się na ustawie z dnia 26 października 1982 r., o postępowaniu w sprawach nieletnich, za nieletnich uznaje się osoby, w stosunku, do których przepisy ustawy stosuje się w zakresie: 1) zapobiegania i zwalczania demoralizacji – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18, 2) postępowania w sprawach o czyny karalne – w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17, 3) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych- w stosunku do osób, względem, których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21⁴.

Drugim najważniejszym elementem problematyki przestrzegania praw nieletnich są ludzie, których zadaniem jest ich przestrzeganie. Mowa tu o kadrze zakładów poprawczych, czyli osobach pracujących w tego typu placówkach. Według Rozporządzenia MS z dnia 17 października 2001 r., w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich: „W zakładzie zatrudnia się w szczególności: 1) pracowników pedagogicznych, w tym nauczycieli, wychowawców, psychologów, pedagogów, 2) pracowników ekonomicznych, administracyjnych i obsługi, 2) pracowników medycznych”⁵. Znajdujemy, także przepis odnoszący się literalnie do przestrzegania przez ludzi wyżej nazwanych kadra - praw nieletnich. „Każdy pracownik zakładu przestrzega praw nieletnich i odpowiednio do zajmowanego stanowiska bierze udział w ich resocjalizacji oraz jest dla nich pozytywnym przykładem”⁶. Przestrzeganie praw wychowanków zakładów poprawczych nie jest jedynie dobrą wolą nadzorujących ich ludzi, jest obowiązkiem kadry pracowniczej. Ważnym elementem są też kompetencje wychowawcze niezbędne w pracy z wychowankiem niedostosowanym, które definiuje się, jako formalny zakres uprawnień do jakiegoś działania, sprawowania władzy oraz określa osobę posiadającą wiedzę i umiejętności pedagogiczne⁷.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, jak również wszelkie rozporządzenia dotyczące funkcjonowania zakładów poprawczych zawierają różne, liczne prawa przysługujące nieletnim. W owym opracowaniu odniesiono się wyłącznie do § 57. 1., znajdującego się w rozporządzeniu MS

4 Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. z 1992 r., Nr 24, poz.101, z późn. zm., art. 1 par. 1.

5 Rozporządzenie MS z dnia 17 października 2001 r., w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1359, art. 16, ust. 1.

6 Tamże, art. 16, ust. 2.

7 A. Paszkiewicz, *Warunki skutecznej pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą niedostosowanymi społecznie*, Warszawa 2015, s. 62.

z dnia 17 października 2001 roku, w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. Ten artykuł zawiera się w rozdziale o szczegółowych zasadach pobytu nieletnich, mówi o tym, co zapewnia się wychowankom podczas przebywania w placówce. Tylko łamanie zapewnień z § 57. 1. jest problemem poniższych rozważań. Z jego treści wynika: „Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie zapewnia się: poszanowanie godności osobistej, ochronę przed przemocą fizyczną, psychiczną, wyzyskiem i nadużyciami oraz wszelkimi przejawami okrucieństwa, dostęp do informacji o obowiązującym w zakładzie regulaminie, nagrodach i środkach dyscyplinarnych, ofercie resocjalizacyjnej zakładu, informację o przebiegu procesu resocjalizacyjnego, wyżywienie dostosowane do potrzeb rozwojowych, odzież, bieliznę, obuwie, materiały szkolne i podręczniki, sprzęt i środki czystości, dostęp do świadczeń zdrowotnych i rehabilitacyjnych, w tym w szczególności wychowance w ciąży, w czasie porodu i po porodzie, ochronę więzi rodzinnych, wysyłanie i doręczanie korespondencji, z ograniczeniami wynikającymi z przepisów prawa, możliwość kontaktu z obrońcą lub pełnomocnikiem wychowanka, na terenie zakładu, bez udziału innych osób, opiekę i pomoc psychologiczną, możliwość składania skarg, prośb i wniosków”⁸.

Przyjmując za prawa nieletnich, to, co wcześniej zostało wymienione, należy uznać, iż nieprzestrzeganiem podanych praw są wszelkie czynności powodujące ich zaniechanie. Innymi słowy przykładami łamania praw nieletnich w zakładzie poprawczym, zgodnie z założeniem, jest nie stosowanie się kadry placówki do § 57. 1. W zakres łamania praw wychowanków zakładu poprawczego wchodzi nie poszanowanie ich godności osobistej. Jest ona własnością przysługująca każdemu polskiemu obywatelowi, zapewnioną w preambule Konstytucji RP⁹. Warunki ograniczenia wolności osobistej jednostki, którym podlega nieletni w ramach środka poprawczego, jakim jest zakład, są same w sobie sytuacją nienaturalną, trudną do zaakceptowania przez niejedną przebywającą tam osobę. Zapewnienie wychowankom nienaruszalności ich godności jest rzeczą niezbędną do zachowania przez nich komfortu psychicznego¹⁰. Sprzyja, także formowaniu właściwej relacji wychowawczej między wychowawcą, a wychowankiem, która często bywa bardziej skuteczna niż stosowane metody resocjalizacji¹¹. Brak ochrony nieletnich, przebywających w zakładzie poprawczym, przed przemocą fizyczną, psychiczną, wyzyskiem i nadużyciami oraz wszelkimi przejawami okrucieństwa, także jest przejawem łamania praw wychowanków. Wszelkie dopuszczenie do sytuacji krzywdzących nieletnich jest przewinieniem,

8 Rozporządzenie MS z dnia 17 października 2001 r., w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1359, art.57, ust.1.

9 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Preambuła.

10 K. Ostrowska, *Psychologia resocjalizacyjna*, Warszawa 2008, s. 253-256.

11 R. Opora, *Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010, s. 21-22.

za które odpowiedzialne są osoby pracujące w placówce. Mowa tu o przemocy ze strony kadry jak i braku reakcji na przemoc zachodzącą między wychowankami znajdującymi się w zakładzie poprawczym. Kolejnym przykładem nieprzestrzegania praw nieletnich jest brak zapewniania im dostępu do informacji o obowiązującym w zakładzie regulaminie, nagrodach i środkach dyscyplinarnych, ofercie resocjalizacyjnej zakładu. Są to środki, przy użyciu, których nieletni ma przejść pomyślnie drogę resocjalizacji, którą ma gwarantować zakład poprawczy. Nie udzielenie tych informacji przez osoby współpracujące z wychowankiem nad jego ścieżką resocjalizacyjną jest łamaniem prawa nieletniego. Za jedno z najważniejszych praw wychowanków zakładów poprawczych powinno uważać się przysługujące mu zapewnienie o udzieleniu informacji o przebiegu procesu resocjalizacyjnego. Nie informowanie nieletnich o toku tego procesu jest również przykładem nieprzestrzegania ich praw. Nie można zapominać o tak ważnej kwestii, jaką jest wyżywienie wychowanków zakładów poprawczych. Człowiek w wieku dojrzewania potrzebuje określonej ilości kalorii, tak, więc nie zapewnienie wychowankom wyżywienia dostosowanego do potrzeb rozwojowych jest istotnym przewinieniem. Przewiduje się, iż misją zakładów poprawczych jest uzyskanie zmian w zachowaniu metodami wychowawczymi, do których nie zalicza się celowego pozbawienia posiłku. Odpowiednie funkcjonowanie w placówce warunkuje dostęp do podstawowych przedmiotów, jakim są odzież, bielizna, obuwie, materiały szkolne i podręczniki, sprzęt i środki czystości. Zgodnie z rozporządzeniem MS zapewnienie tych rzeczy wychowankom jest obowiązkiem, jaki spoczywa na zakładzie poprawczym. Wszelkie braki uważa się za łamanie prawa do ich otrzymania przez nieletnich, którego dopuszcza się kadra placówki. Następnym przykładem nieprzestrzegania praw wychowanków przebywających w zakładzie poprawczym jest nie zapewnianie świadczeń zdrowotnych i rehabilitacyjnych. Zgodnie z prawem na terenie zakładu powinna przebywać osoba posiadająca wykształcenie medyczne¹². Pomija się kwestie świadczeń związanych z ciążą oraz porodem z powodu prowadzenia badań w zakładzie poprawczym dla chłopców.

Pracownicy placówki mogą łamać, także prawo wychowanków do ochrony więzi rodzinnych, przeszkadzać w kontaktach z rodziną w sytuacji, gdy wychowanek nie ma ograniczonych kontaktów przez sąd. Nie wolno zapominać, iż wychowankowi przebywającemu w placówce należy umożliwić widzenie z prawnikiem bądź pełnomocnikiem bez udziału osób trzecich. Kadra zakładu poprawczego nie ma prawa ingerować w takowe spotkanie. Wszelkie utrudnienia, które pracownicy mogą stwarzać nieletnim w związku z spotkaniem z prawnikiem czy pełnomocnikiem są łamaniem zapewnienia gwarantującego mu to prawo. Psycholodzy i pedagodzy są grupą pracowniczą, której wkład w proces resocjalizacji nieletnich jest ogromny. Bez ich pomocy przywrócenie wychowan-

¹² Rozporządzenie MS z dnia 17 października 2001 r., w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1359, art. 16, ust. 1.

ków do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie nie byłoby możliwe. Zapewnienie osobom przebywającym w zakładzie poprawczym pomocy ze strony tej części kadry jest prawnym obowiązkiem placówki. Nie udzielanie pomocy, czy też nie sprawowanie nadzoru psychologiczno- pedagogicznego jest jawnym łamaniem praw nieletnich. Niezależnie od zasadności lub zdania pracowników na dany temat, każdy wychowanek zakładu ma prawo składania skarg, próśb i wniosków do różnego rodzaju instytucji. Nie można zakazać nieletnim ubiegania się o możliwość takowego przedsięwzięcia. Każdorazowa odmowa przyjęcia skargi, prośby lub wniosku, bądź też próba zatuszowania inicjatywy wychowanek jest przejawem łamania prawa nieletniego w zakładzie poprawczym.

Powyższe przykłady i rodzaje łamania praw wychowanków zakładów są tylko niewielką częścią możliwości nieprzestrzegania praw im przynależnych. Są wyłącznie pojedynczymi wzorcami, a sposobów na nieposzanowanie przepisów jest wiele. Te zaprezentowane odnoszą się do większości rodzajów praw nieletnich, których przestrzeganie zostało zbadane a następnie zaprezentowane. Sposobności do łamania praw nieletnich w zakładach poprawczych jest wiele, tak jak i przyczyn, które mogą je powodować. Nie koniecznie powód niestosowania się przez kadrę do przepisów dotyczących wychowanków musi być jeden. Istnieje możliwość pojawiania się wielu czynników sprawczych. Przyczyny łamania praw nieletnich można podzielić na dwie grupy. Pierwsza zdecydowanie zależna od woli osób pracujących z umieszczonymi w zakładzie poprawczym. Druga niepodległa inicjatywie kadry. Nie przestrzeganie zapewnień gwarantowanych przez przepisy prawne może być spowodowane przyjętymi zasadami postępowania w danym zakładzie poprawczym. W takim wypadku osoby tam pracujące działają w kręgu cichego przyzwolenia na zachowania łamiące prawa wychowanków, głównie w formie kary. Wszelkie krzywdzenie wychowanków psychiczne lub fizyczne jest powszechnie akceptowane przez grupę pracowniczą. Nie dosięgają ich konsekwencje ze strony organów nadzorujących z powodu ukrywania takowych zachowań, a wewnątrz instytucji jest to powszechną praktyką. Kadra działa niczym podkulturowa grupa wspierająca się wzajemnie w zakazanych praktykach karania nieletnich, co może być uważane przez nich za jedną z skuteczniejszych metod zachowania porządku w zakładzie poprawczym¹³. Przykładowo może to być karanie przetrzymywaniem w izbie przejściowej, izolacyjnej, zastraszanie czy też bicie wychowanków. Należy pamiętać, iż każdy podany tu przykład łamania praw nieletnich w zakładach poprawczych jest tylko hipotetyczną sytuacją przytoczoną na potrzebę ukazania źródła problemu, jaki może występować w takowej placówce resocjalizacyjnej. Podobnym źródłem nieprzestrzegania przepisów przez kadrę w stosunku do wychowanków może być działanie jednej osoby. Pomimo prawidłowego wykonywania pracy przez większość pracowników, jeden z nich może mieć własne, złe podejście do pracy z nieletnimi. Nie stosując się do przepisów prawnych, które określają pra-

13 B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, T. 1, Warszawa 2008, s. 346.

wa wychowanków przyjmuje własne zasady działania, które są dla nich krzywdzące. Może to wynikać z nieprawidłowych pobudek podjęcia pracy w zakładzie poprawczym, braku predyspozycji do tego rodzaju zadania, agresywnej natury człowieka, bądź żelaznych reguł postępowania sprzecznych z regulaminem placówki. Taki pracownik łamie prawa nieletnich, ponieważ uważa, że nie zasługują na łagodne traktowanie¹⁴. Nie stara się przestrzegać obowiązujących zasad, a kiedy je łamie robi to w taki sposób, aby nie można było oskarżyć go o cokolwiek. Powód celowego łamania praw wychowanków zakładu poprawczego przez osobę, która ma wspierać proces resocjalizacji oraz być autorytetem w dziedzinie społecznego i moralnego postępowania jest najgorszym motywem, który może szkodzić wychowankom. Szkodzi nie tylko warunkom podczas przebywania w zakładzie, ale i nie daje powodu do zmiany wcześniejszych przyzwyczajzeń. Nie można zapominać, że metoda oddziaływania resocjalizacyjnego przykładem własnym jest silnym czynnikiem pomagającym zmienić się nieletniemu¹⁵. Indywidualne pobudki pracownika, który wykonuje swą misję „twardą ręką” niweczą całą pracę włożoną w proces resocjalizacji przez resztę, dobrze pracujących osób. Łamanie praw nieletnich w zakładach poprawczych przez jednostki z kadry placówki nie polegają wyłącznie na zdecydowanych, zakrawających o przemoc zachowaniach. Skoro wychowankom zapewnia się kontakty z prawnikiem bądź pełnomocnikiem bez udziału osób trzecich, wszelkie przeszkody w takim spotkaniu również są krzywdą dla nieletniego. Tak samo nie umożliwianie składania przez niego wszelkich zażaleń, próśb i wniosków. Całościowo rzecz biorąc czynne szkodenie nieletnim w placówce, jak i zaniechania, czy ignorowanie są nieprzestrzeganiem praw, których dopuszcza się członek kadry pracowniczej. Powyższy przykład odnosi się do dziania zamierzonego, jak również ogólnego podejścia do relacji z wychowankami przez pracownika. Mogą jednak zdarzać się jednorazowe wypadki, które nie wynikają z ciągłej postawy takiej osoby. Pracownik zakładu poprawczego może jednorazowo dopuścić się złamania prawa nieletniego. Taki przypadek nie musi się więcej powtórzyć, bądź może być nie celowy, jednak nie podlega wartościowaniu. W sytuacji, kiedy na przykład psycholog odmawia wychowankowi rozmowy, bo ma coś innego do zrobienia, lub po prostu nie chce, choć zdarzy się to raz, to jest już łamaniem prawa nieletniego. Najczęstszym powodem łamania praw nieletnich w zakładzie poprawczym jest chęć ukarania wychowanków. Motyw ten może być istotną przyczyną łamania praw ludzi osadzonych w wszelkich typach placówek resocjalizacyjnych. Kadra zakładu poprawczego, która nie radzi sobie z wychowankami w powszechnie praworządny sposób ucieka się do karania, które łamie prawa nieletnich. Nieprzestrzeganie ich praw nie jest spowodowane w tym wypadku ogólnym sposobem postępowania czy zaniechaniem ze strony pracowników. Jest po prostu

14 A. Węgliński, *Mikrosystemy wychowawcze w resocjalizacji nieletnich. Analiza pedagogiczna*, Lublin 2004, s. 169-170.

15 I. Mudrecka, *Z zagadnień pedagogiki resocjalizacyjnej*, Opole 2004, s. 111.

sposobem nałożenia bolesnej sankcji. Często dzieje się tak ze względu na brak pomysłów na skuteczniejsze oddziaływanie. Można przytoczyć hipotetyczną sytuację, w której nieletni obraża wszystkich, wszelkie próby nakłonienia go do zmiany zachowania są nieudane, więc ktoś z kadry wpada na pomysł, aby nie dać mu posiłku za karę. Do podobnych okoliczności dochodzi w związku z już przytoczoną wcześniej izbą przejściową.

Przechodząc do drugiej grupy przyczyn łamania praw nieletnich w zakładach poprawczych należy poświęcić uwagę na przepisy prawne, które systematyzują prawa nieletnich. Najważniejszym dokumentem jest tu Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, która obowiązuje od 12 maja 1983 roku. Jest to przepis już nieco przestarzały i mimo nowelizacji jest w wielu miejscach niejasna i skomplikowana w stosowaniu¹⁶. Problemy w przestrzeganiu praw nieletnich mogą wynikać z niejasności przepisów. Za co odpowiedzialności nie ponoszą osoby, które mają się do nich stosować. Inną kwestią jest nieznanostwo przepisów prawnych zapewnionym nieletnim przebywającym w zakładach poprawczych. Jest to przykład marginalny - nieznanostwo przepisów przez pracowników placówki. Jednakże, jeżeli mamy się odnieść do wszelkich teoretycznie możliwych przyczyn łamania praw wychowanków musimy podać opcję niewiedzy o tych prawach. Należy pamiętać, iż przytoczone przyczyny łamania praw nieletnich w zakładach poprawczych są jedynie subiektywnymi i hipotetycznymi przykładami źródeł takiego zachowania. Nie ulega wątpliwości, że największą przyczyną nieprzestrzegania owych praw jest chęć ukarania wychowanka, przy poczuciu braku innego wpływu na jego zachowanie. Wychowanek zakładu poprawczego, jak każda osoba, w sytuacji łamania jego praw będzie wykazywał pewne reakcje. Mogą zaistnieć przypadki podporządkowania się takiemu stanowi rzeczy, jednakże z pewnością byłyby one rzadkością. Osoba, której prawa nie są przestrzegane odczuwa cały wachlarz emocji. Od rezygnacji po frustrację czy gniew¹⁷. W sferze fizycznej można oczekiwać skutków psychosomatycznych, jak problemy ze zdrowiem lub utrata wagi. Dodatkowo, łamanie praw wychowanka, może objawić się jego nieadekwatnymi zachowaniami, jak na przykład płacz bądź agresja wobec innych.

W wyniku skumulowanych odczuć związanych z łamaniem praw nieletnich przez kadrę placówki możemy spodziewać się bardzo poważnych skutków i konsekwencji. Zakładając kumulację agresji wywołaną nieprzestrzeganiem praw nieletnich może dojść w placówce do przemocy wychowanka względem kogokolwiek przebywającego na terenie zakładu. Tą złością, bądź rozpacz mógłby wychowanek wyładować na sobie kalecząc się, a nawet popełniając samobójstwo. Innym skutkiem takich zaniedbań mogłaby być ucieczka jednego lub

16 P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Zakamycze, Kraków 1988, s. 7-8.

17 I. Pospiszyl, *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999, s. 45.

większej ilości wychowanków. Kolejnym hipotetycznym przykładem jest bunt¹⁸. W tej sytuacji wychowankowie barykadują się, niszczą placówkę, a nawet biorą zakładników, aby osiągnąć cel. W tym wypadku byłoby to zapewnienie przestrzegania prawa wobec nich. Konsekwencjami owych zachowań z pewnością mogłyby być zmiany kadrowe, bądź zła renoma placówki. O prawidłowych zasadach umieszczania w izbie przejściowej informuje nas §44. 1. i §44. 2.

3. Wyniki badań

Badania przeprowadzono w Zakładzie Poprawczym w Kcyni, w miesiącu styczniu 2015 r., wśród 45 nieletnich płci męskiej. Celem poznawczym niniejszych badań jest uzyskanie informacji o stopniu przestrzegania praw wychowanków w Zakładzie Poprawczym w Kcyni. Problematyka badawcza odnosi się do przestrzegania praw nieletnich przez kadre pedagogiczną i pracowników ochrony w zakładzie poprawczym. Problem dotyczy przestrzegania praw wychowanków przez pracowników placówki. Nie badano łamania praw nieletniego przez drugiego nieletniego, ponieważ wzięto pod uwagę prawa, które zgodnie z ustawą, są gwarantowane wychowankowi ze strony przedstawicieli zakładu poprawczego. Problem główny brzmi: W jakim stopniu przestrzegane są prawa wychowanków Zakładu Poprawczego, w Kcyni? Z którego wynikają następujące problemy szczegółowe: W jakim stopniu wychowankowie są świadomi swoich praw? Na ile warunki bytowe w zakładzie łamią standardy prawne wychowanków? Jak bardzo wychowankowie czują się zagrożeni w zakładzie poprawczym? Na ile wychowankowie czują, że mogą liczyć na pomoc psychologiczną i medyczną? Jak poprawnie umożliwia się wychowankom kontakt z rodziną, obrońcą, czy kimkolwiek z kadry placówki? W jakim stopniu izba przejściowa jest właściwie stosowana?

Metodą, przyjętą w badaniach był sondaż diagnostyczny, techniką była ankieta, a narzędziem badawczym kwestionariusz ankiety.

- Wiek badanych mieści się w przedziale od 16 do 21 lat. Średnia wieku badanej populacji wynosi 18 lat.
- Z 45 chłopców jeden badany ukończył już edukację, reszta uczęszcza do drugiej i trzeciej klasy gimnazjum oraz pierwszej i drugiej klasy szkoły zawodowej, natomiast kolejny badany, nie udzielił odpowiedzi. Jak można zauważyć 50% znajduje się na etapie gimnazjum, a ze względu na wiek jedynie 17.8% wychowanków winno być na tym etapie edukacji. Świadczy to o problemach w nauce, które miały miejsce przed przybyciem do Zakładu Poprawczego.
- 35 ankietowanych odpowiedziało, iż na wolności mieszkali w mieście, 4 w miasteczku, 4 na wsi, 2 nie udzieliło odpowiedzi.

18 B. Urban, J. M. Stanik, dz. cyt., s. 330.

- Jedna trzecia ankietowanych przebywa w zakładzie nie dłużej niż 6 miesięcy, a 20% nie dłużej niż rok. Możemy założyć, iż około 50% wychowanków placówki nie jest maksymalnie zaznajomiona z wszystkimi zasadami i prawami, w ramach, których funkcjonuje placówka.
- Wszyscy wychowankowie zostali zaznajomieni z ich prawami i obowiązkami podczas pobytu w grupie przejściowej, a poza tym niecałe 18% badanych również w grupie wychowawczej.
- 90% nieletnich w Zakładzie Poprawczym w Kcynii bardzo dobrze zna swoją ocenę resocjalizacyjną. Pozostali wychowankowie, czyli 5 badanych sądzą, iż znają ją średnio.
- Wszyscy wychowankowie zostali zaznajomieni ze swoimi prawami i obowiązkami w grupie przejściowej.
- Zbyt mała liczba nieletnich odpowiedziała, iż zostały im owe prawa i obowiązki powtórzone w grupie wychowawczej.
- Z 40 wychowanków, którzy otrzymali środek dyscyplinarny, aż 90% przyznaje, że zawsze po tym zdarzeniu rozmawiał z nimi psycholog. Reszta twierdzi, iż często i czasami. Można ocenić, że nie dochodzi do sytuacji, w której wychowanek nie rozmawiałby z psychologiem o powodach i konsekwencjach otrzymania kary.
- Niemal wszyscy nieletni przebywający w Zakładzie Poprawczym w Kcyni znają bardzo dobrze swoją ocenę resocjalizacyjną. Prowadzi to do konkluzji, iż są świadomi negatywnych i pozytywnych aspektów swojej oceny.
- Ponad połowa wychowanków uważa, że zawsze może porozmawiać z wychowawcą o swoich problemach, natomiast prawie 16% twierdzi, że nigdy. Jest to mało zadawalający wynik, jednakże trzeba wziąć pod uwagę, iż powodem odpowiedzi negatywnej może być brak zaufania do wychowawcy (wynikający z cech osobowych nieletniego), czy też brak chęci do rozmowy z jego strony.
- Wszyscy wychowankowie Zakładu Poprawczego w Kcynii są świadomi przywilejów, jakie wiążą się z ich oceną resocjalizacyjną.
- 80% badanych wie, że może składać wnioski do różnego rodzaju instytucji. Jest to wysoki wynik, jednak nie do końca satysfakcjonujący.
- Materiały szkolne, środki czystości, a także odzież są zapewniane wszystkim wychowankom zakładu. Można założyć, iż jednostka, która uważa, że nie zapewnia się jej odzieży wypowiedziała się kłamliwie.
- Zbyt mała ilość badanych otrzymała w zakładzie bieliznę, co jest jedynym przedmiotem zaniechania w tej kwestii przez placówkę.
- Materiały szkolne, środki czystości, a także odzież są zapewniane wszystkim wychowankom zakładu. Można założyć, iż jednostka, która uważa, że nie zapewnia się jej odzieży wypowiedziała się kłamliwie.
- Do braku obuwia przyznały się 4 osoby. Prawdopodobnie chodziło im

- o brak obuwia, jakie chcieliby posiadać. W trakcie przeprowadzania ankiet stwierdzono, że wszyscy wychowankowie posiadali obuwie.
- Nieletni przebywający w Zakładzie Poprawczym w Kcyni czują, że mogą liczyć na swoich wychowawców, gdyż zazwyczaj wysłuchują ich, pomagają rozwiązać problem, bądź udzielają rad podopiecznym.
 - Wyniki przeżywania strachu przez wychowanków nie są niepokojące. Komentarze do pytania o lęk wychowanków wskazują, że nie jest to lęk przed przemocą ze strony kolegów lub kadry.
 - Około 50% badanych zawsze lub często może liczyć na reakcje pracowników w sytuacji zgłoszenia przez wychowanka nieprzyjemności spotykających go ze strony kolegów. Nie jest to zadawalający wynik, jednakże trzeba pamiętać, iż 24,4% nie miało takiego problemu, przez co nie udzieliło odpowiedzi.
 - Pracownicy zakładu prawidłowo dbają o bezpieczeństwo przebywających w nim nieletnich.
 - Mimo bezpiecznej atmosfery 4 wychowanków zostało zmuszonych do działań naruszających ich godność. Może być to skutkiem zatargów między rówieśnikami, gdyż wcześniejsze opinie na temat bezpieczeństwa czy szacunku ze strony kadry nie świadczą o łamaniu prawa przez dorosłych.
 - Wychowankowie zawsze, gdy tego potrzebują mogą udać się do psychologa,.
 - W zajęciach prowadzonych przez psychologa mogą brać udział prawie wszyscy badani. Jeden twierdzi, iż nie dostał takiej możliwości. Podejrzewa się tu nie zrozumienie twierdzenia podanego w ankiecie.
 - Istnieje wśród wychowanków świadomość otrzymania, w razie potrzeby, pomocy lekarskiej. Jedynie 2 badanych ma, co do tego wątpliwości.
 - Wyszczególnione, jednostkowe przypadki, musiałyby zostać dokładnie zanalizowane poprzez rozmowy z wychowankami, gdyż ankietę nie bada powodów takiego myślenia jedynie przekonania wychowanków.
 - Ze strony Zakładu Poprawczego nie występują trudności z uzyskaniem zgody na odwiedzinę rodziny. Można założyć, że jednostkowe przypadki obwiniania placówki są spowodowane ograniczeniami prawnymi bądź zrzucaniem winy za brak kontaktu z bliskimi na miejsce pobytu.
 - Stopień pomocy ze strony kadry w nawiązaniu kontaktu z rodziną jest wysoki. Pojedyncze odpowiedzi „nigdy” mogą być spowodowane brakiem takiej potrzeby, na przykład w sytuacji, gdy nie występuje problem braku łączności lub, gdy wychowanek nie posiada rodziny.
 - W placówce raczej nie utrudnia się korespondencji z rodziną, bądź różnymi instytucjami. Kilka przeczących odpowiedzi badanych może mieć wiele przyczyn i wymagałoby dalszych badań.
 - Dwukrotnie zdarzył się wypadek przetrzymania wychowanka w izbie przejściowej dłużej niż 14 dni. Takie przypadki nie powinny mieć miej-

sca. Mimo, że dotyczy niewielkiego odsetka badanych, jednak potwierdza to fakt, iż dochodzi do sytuacji złamania prawa.

- Aż 20% nieletnich twierdzi, że znalazło się w izbie przejściowej za karę. Dla lepszego potwierdzenia takiej informacji pytanie pomocnicze dało dowód na to, że słyszy się o takich przypadkach i nie zaszła pomyłka na przykład w kwestii typu izby.

4. Zakończenie

Zakład poprawczy, jako instytucja resocjalizacyjna nosi na sobie olbrzymią odpowiedzialność za powierzonych nieletnich. Nie uda się jej uzyskać zadowalających zmian w psychice wychowanka, jeżeli nie będzie potrafiła zagwarantować mu odpowiednich warunków i własnym przykładem nie będzie działać zgodnie z prawem. Uzyskane wyniki badań skłaniają do przedstawienia najważniejszych wniosków:

1. Nieletni poddani badaniu są w zdecydowanej większości świadomi swoich praw, jednakże należy zwrócić większą uwagę na prawo do rozmów z wychowawcą o swoich problemach oraz zaznajomić wszystkich wychowanków z możliwością składania skarg i wniosków do różnych instytucji.
2. Wychowankowie czują, że mają zapewnione podstawowe warunki bytowe, ale odpowiedzi dotyczące zapewnienia nieletnim bielizny były przeczące. Najprawdopodobniej wiąże się to z posiadaniem przez część wychowanków bielizny własnej, co nie powoduje konieczności otrzymania jej od Zakładu Poprawczego.
3. Poczucie bezpieczeństwa badanych świadczy o zaspokajaniu przez placówkę ich potrzeb psychicznych oraz o zgodnym z prawem postępowaniu kadry.
4. Zapewnienie wychowankom odpowiedniej opieki psychologicznej i medycznej nie ulega wątpliwości.
5. Placówka dobrze spełnia swój obowiązek prawny nie utrudniając wychowankom kontaktu z rodziną, obrońcą czy instytucjami.
6. Wykryte nieprawidłowości w stosowaniu izby przejściowej (aż 20% ankietowanych odpowiedziało, iż znalazło się tam po raz kolejny za karę) obniżają bardzo dobrą ocenę Zakładu Poprawczego w Kcyni.

Rozwiązanie problemu pracy daje odpowiedź, iż prawa wychowanków Zakładu Poprawczego realizowane są w dużym stopniu.

Przedstawione wyniki badań korespondują z relacjami Krajowego Mechanizmu Prewencji oraz Najwyższej Izby Kontroli. Obszarem, w którym stwierdzono uchybienia niezgodnym jest kwestia stosowania izby przejściowej. Zastrzeżenia do jej stosowania podnosiły również wyżej wymienione instytucje.

Przeprowadzone badania prezentują się pomyślnie, co jest dobrym prognostykiem na przyszłość.

Skuteczną profilaktyką nie dopuszczania do sytuacji łamania praw nieletnich w zakładach poprawczych są kontrole w tej dziedzinie funkcjonowania placówki, przeprowadzane przez organy nadzoru, czy niezależne instytucje. Badają one coraz szerszy zakres praw nieletnich, co dobrze prognozuje na przyszłość. Może nie trzeba by martwić się o zapewnienia praw nieletnich, gdyby do pracy w ośrodku resocjalizacyjnym przyjmowane były osoby sprawdzone, z dobrymi referencjami i nastawieniem psychicznym, a także stabilnie emocjonalnie¹⁹. Pamiętać należy również, że pojawić się mogą sytuacje łamiące prawa nieletnich z powodów braku finansów. Gdyby władze przeznaczały odpowiednie środki na zabezpieczenie praw nieletnich nie dochodziłoby do sytuacji ich łamania.

Bibliografia

- Gaś Z. B., *Efektywność instytucjonalnych form pomocy na rzecz młodzieży zagrożonej wykołajeniem społecznym*, wyd. Pracownia wydawnicza fundacji „Masz szansę”, Lublin 2008.
- Górecki P., Stachowiak S., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, wyd. Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1998.
- Górski S., *Metodyka resocjalizacji*, wyd. Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1985.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- Kuć M., *Prawne podstawy resocjalizacji*, Warszawa 2011.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, wyd. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.
- Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, wyd. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Mudrecka I., *Z zagadnień pedagogiki resocjalizacyjnej*, wyd. Uniwersytet Opolski, Opole 2004.
- Opora R., *Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, wyd. Impuls, Kraków 2010.
- Ostrowska K., *Psychologia resocjalizacyjna*, wyd. Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2008.
- Paszkiewicz A., *Warunki skutecznej pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą niedostosowanymi społecznie*, Warszawa 2015.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, wyd. Żak, Warszawa 2001.
- Pospiszyl I., *Razem przeciw przemocy*, wyd. Żak, Warszawa 1999.
- Rozporządzenie MS z dnia 17 października 2001 r., w sprawie zakładów

¹⁹ Z. B. Gaś, *Efektywność instytucjonalnych form pomocy na rzecz młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym*, Lublin 2008, s. 362.

poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1359, z późniejszymi zmianami.

- Węgliński Andrzej, *Mikrosystemy wychowawcze w resocjalizacji nieletnich*, wyd. AWH Antoni Dudek, Lublin 2004.
- Urban B., Stanik J. M., (red.) *Resocjalizacja T. 1.*, wyd. PWN, Warszawa 2008.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. z 1992 r., Nr. 24, poz. 101, z późniejszymi zmianami.